

УДК [811.161.2:372.8]:929

СЛОВО ПРО ВЧИТЕЛЯ

Ірина Кочан

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, ауд. 233, 79602 Львів, Україна,
тел.: (80 32) 2394355*

Слово про видатного ученого-методиста М. М. Шкільника, автора шкільних підручників з української та польської мов, науково-методичних статей і монографій про шляхи і методи викладання української мови в середній школі

Ключові слова: методика викладання української мови в школі, персоналії.

М. М. Шкільник посів у моєму житті надзвичайно важливе місце. Він був моїм викладачем, який відкрив чарівний світ методики викладання української мови в середній школі, рецензентом дипломної роботи, яку дуже ретельно вичитав, зробив слушні зауваження, але високо оцінив її (а я писала про лексико-стилістичні помилки в учнівських роботах), пізніше, через п'ять років, коли мене запросили на роботу в університет, він став моїм наставником: я вела за ним практичні заняття з української мови на підготовчому відділенні та з методики мови на філологічному факультеті.

Це була людина великої душі, глибоких знань, мав методичний талант від Бога, яка знаходилася у постійних пошуках нових прийомів і методів навчання. В його голові роїлися думки про схеми, таблиці, алгоритми, які б спростили і дохідливо б пояснили учням та студентам складні мовні явища, озброїли їх міцними знаннями, виробили в них уміння і навички застосування мови на практиці. Всі, кого навчав М. М. Шкільник (а це учні, студенти, вчителі, викладачі вищих навчальних закладів), називали його Вчителем Вчителів. А таке визнання не так легко заслужити.

Сьогодні, відзначаючи 100-річчя від дня народження цього ученого педагога, хотілося б нагадати основні віхи його життя і діяльності, щоб уявити собі повний портрет цієї неординарної людини

Народився Михайло Михайлович 5 травня 1910 року в селі Маковиську, яке тепер знаходиться на території Польщі, в селянській родині. Закінчив початкову і семирічну школу. У 20-х роках навчався спочатку у Самбірській, а потім у Рудниківській учительській семінарії і у 1930 році, завершивши навчання, одержав право працювати у початковій школі. Навчав дітей у с. Боїски Люблінського воєводства. Цей етап у трудовій біографії М. М. Шкільника був вирішальним, бо він утверджується як народний учитель. Але згодом разом з тисячами інших учителів-українців був звільнений з роботи, бо українські школи у Польщі зазнали денационалізації.

1931 року М. М. Шкільник почав працювати у журналі "Рідна школа". У цей же час склав кваліфікаційний іспит і без відриву від виробництва навчався на Вищих учительських курсах в Любліні за спеціальністю "історія", які закінчив 1937 року, після чого став викладати польську мову учням 5-7 класів у селі Бистриця біля Любліна. Цього ж

року вступив на факультет педагогіки і психології Люблінського університету. Але навчання перервала Друга світова війна.

З 1939 року знову повернувся до педагогічної діяльності – тепер вже у школах Львівщини. Після війни викладає українську мову і літературу учням 5-7 класів у м. Городку, невдовзі стає завідувачем кабінету початкової школи при Львівському інституті підвищення кваліфікації вчителів. З 1948 року працює паралельно у СШ № 36 м. Львова. З цього часу почалася плідна діяльність М. М. Шкільника як автора навчальних книжок. Він укладає читанки і підручники з мови для польських шкіл у Львові. Прагнувши завершити вищу освіту, 1946 року вступає на філологічний факультет Львівського університету, а 1950 року переводиться на заочне відділення Львівського педінституту і з 1951 року працює в СШ № 34.

Протягом 1948-1951 викладає методику в одинадцятих педагогічних класах, що готували учителів початкової школи. А з 1953 року стає асистентом Львівського педінституту, не покидаючи роботи в СШ № 34, яка невдовзі стала базовою для підпрактики студентів і була нею майже до 70-х років ХХ ст.

З 1958 року він викладач методики на кафедрі української мови Львівського педагогічного інституту, що дуже відповідало й імпонувало стану його душі і покликання. Студенти-мовники, майбутні учителі, намагалися не пропускати жодного слова з його лекцій, бо жоден підручник з методики не подавав так чітко й переконливо основ викладання мови, як живе слово Михайла Михайловича. Пам'ятаю, з яким натхненням готувався він до кожної лекції, до кожного практичного заняття. В його арсеналі були картки з зойно складеними алгоритмами, зіставні тексти з певними мовними фактами і без них. Він вимальовував на дошці таблиці, логічно продумані, доступні для дітей різного шкільного віку, заповзято коментував навчальні програми з української мови, намагався проаналізувати кожен шкільний підручник. Записані за ним конспекти хоч сьогодні можна використовувати...

Учений-педагог публікує свої наукові праці в методичних журналах, працює над укладанням підручників з української мови для шкіл з російською мовою викладання, бере активну участь в обласних педагогічних читаннях, керує педагогічними практиками студентів.

1956 року йому присвоєно звання заслуженого вчителя школи УРСР. У 1959 році став науковим кореспондентом Українського науково-дослідного інституту педагогіки в секторі мови.

З вересня 1959 року працює на посаді доцента кафедри української мови у Львівському університеті імені Івана Франка. І тут найбільшу увагу приділяє підготовці учителів. Він читав курс методики, проводив практичні заняття, керував педагогічною практикою. Постійно шукав нових шляхів удосконалення способів викладання мови.

М. М. Шкільник повсякчасно проводив експерименти в школах, залучаючи до цього кращих учителів. Результатом його експериментів і досліджень були статті, що друкувалися в різних виданнях, та книжки. Це, зокрема: "Вивчення фонетики в 5 класі", "З досвіду викладання фонетики", "Розрізнення звуків і букв", "Формування поняття граматичної предметності в 1-5 класах", "Вивчення іменника в 5 класі", "Принципи вивчення категорій іменника", "Використання прийому порівняння на уроках мови" та ін. 1962 року вийшла у світ його книжка "Формування в учнів граматичних понять іменника", яку із задоволенням зустріли учителі, вона одержала схвальні рецензії в педагогічній пресі. Ця тема стала предметом кандидатської дисертації, яку М. М. Шкільник успішно захистив 1965 році в Одеському університеті і одержав ступінь кандидата педагогічних наук.

Його запрошують читати лекції з методики викладання української мови інші навчальні заклади – Дрогобицький педагогічний інститут, Івано-Франківський. Його перша лекція завжди починалася з статтею К. Д. Ушинського “Рідне слово” і коментарем до неї. У методичній роботі він виходив з концепції, що викладання мови може бути ефективним, якщо приводити в дію все те, що дає життя самій мові – історія народу, його культура, багата писемність, народна творчість, а також якщо педагог дбає про розвиток логічного мислення особистості, розвиток її інтелекту, дбайливо формує її духовний світ.

Великого значення надавав М. М. Шкільник питанню становлення методики як наукової та навчальної дисципліни. Називаючи корифеїв методичної науки, він детально аналізував внесок кожного у її розвиток. Особливу увагу учений приділяв діяльності Л. А. Булаховського та І. О. Синиці. Роль першого, на його думку, полягала у виробленні основ сучасної методичної науки, а другого – у поєднанні методичних спостережень з психологією учнів. Психологічні засади містила і кожна лекція Михайла Михайловича. Зокрема, розкриваючи студентам ті чи інші методичні прийоми, він тут же вказував і на особливості психологічного сприйняття матеріалу учнями, що, в свою чергу, повинен добре знати і враховувати у своїй практиці кожен учитель. Покликувався Михайло Михайлович і на праці Я. Коменського та Я. Корчака та інших визначних педагогів. Ілюстративний матеріал його лекцій і практичних занять завжди виходив з народних джерел та кращих зразків класичної літератури, а тимчасової газетної тріскотні ніколи не використовував.

У свій час М. М. Шкільник одним із перших почав складати алгоритми з метою застосування їх при вивченні окремих тем української граматики й орфографії. Складені ним алгоритми – це алгоритми розпізнавання, при використанні яких результат виявляється у формі судження про те, що певна мовна одиниця належить до певного класу. Практика укладання алгоритмів, яку запропонував М. Шкільник, ще раз підтвердила, що передусім алгоритмізації піддаються такі завдання, які можна розв’язати, спираючись не на семантичні, а насамперед на формальні ознаки. Цінним є те, що у методичних розробках методиста-науковця не лише містяться готові алгоритми, а й можна знайти опис процесу створення останніх.

Він бере активну участь у науково-практичних конференціях з методики викладання української мови.

М. М. Шкільник був також автором (співавтором) п’ятьох підручників для шкіл з польською мовою викладання. 1970 року вийшов укладений за новою програмою підручник української мови для шкіл з російською мовою викладання.

У видавництві “Радянська школа” вийшли укладені ним таблиці до розділів “Фонетика”, “Будова слова” з методичними вказівками щодо їх використання. Працював над темою “Алгоритмізація на уроках мови”. 1987 року вийшла його книжка “Проблемний підхід до вивчення частин мови”. Робота над нею суттєво підкосила здоров’я видатного педагога, оскільки вихід у світ затягувався, два роки йшла боротьба за збереження авторського тексту. У листі до М. Паночка він писав: “Почуваю себе погано. Вже третій місяць не виходжу з хати, простудився в листопаді і ніяк не можу прийти до себе...”

На жаль, хвороба серця вирвала його з наших лав, і він змушений був піти на пенсію. Та, перебуваючи за межею улюбленої справи, невдовзі помер. Це сталося 22 серпня 1989 року. Однак його досвід викладача методики продовжують його учні – випускники Львівського університету.

Будучи одним з найдосвідченіших учених-методистів Львівського університету, він вважав, що викладання методики слід поєднувати з практичною діяльністю, з експериментами, які він постійно проводив у середній школі, залучаючи до цього

найкращих вчителів. На його переконання, вчитель лише тоді зможе передати міцні теоретичні знання учням, якщо володіє досконалою педагогічною майстерністю. Теорія методики повинна мати свою матеріальну базу. Тому він клопотав перед ректоратом про створення міжфакультетського методичного кабінету. За його задумом, такий кабінет стане науковим центром методичної роботи, де будуть знаходитися матеріали про найновіші форми навчально-виховної роботи, методи викладання, підручники і посібники з методики викладання різних дисциплін, методичні журнали, роздатковий матеріал, наочність тощо. Такий кабінет було створено у 60-х роках. На жаль, проіснував він лише до кінця століття.

Методичні праці нашого земляка, талановитого методиста, спрямовані на удосконалення навчання й викладання мови як системи систем в усіх класах – від початкових до старших – з урахуванням психологічних і вікових особливостей учнів, що вказує на глобальний підхід, характерний для вітчизняних педагогів-класиків. Він завжди пропагував серед студентів таку важку і вкрай необхідну працю вчителя-філолога.

Неординарний, і своєрідний, він був і як людина. Вимоглива до себе, вимоглива до інших, а особливо до учителів та студентів. Я була його асистентом упродовж 10-ти років. Відвідувала постійно його пари на підготовчому відділенні (курс української мови), на філологічному факультеті, на курсах учителів та на факультеті підвищення кваліфікації (курс методики викладання української мови). Михайло Михайлович ніколи не повторювався. Завжди переживав, як актор перед виходом на сцену. Був надзвичайно вразливий, обурювався, якщо хтось не так сприймав його виклад чи не був добре підготовлений на іспиті чи заліку. На лекціях любив повторювати фразу, що до будь-якої машини можна знайти запасні деталі, а до серця – ні. А серце його, справді, з часом не витримало...

Нехай наш збірник буде світлою пам'яттю цій простій і в той же час величній людині – вчителю з великої букви.

---

1. *Вороновська І. В., Кочан І. М. М. М.* Шкільник як методист та науковець / І. Вороновська, І. Кочан // Тези доповідей і повідомлень республіканської наукової конференції, Львів, 1989. С.332-333.

2. *Ключковський Б. Г.* Педагог-методист за покликанням / Б. Ключковський // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. Львів, 1990. С. 18-20.

3. *Кочан І. М.* Курс методики викладання української мови в інтерпретації М. М. Шкільника // І. Кочан // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. Львів, 1990. С.26-28.

4. *Невідомська Л. М., Пархонюк Л. М.* Про навчальні алгоритми М. М. Шкільника / Л. Невідомська // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. Львів, 1990. С.46-48.

5. *Паночко М. М.* Спогад про дорогого вчителя/ М. Паночко // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. Львів, 1990. С.8-16.

6. *Редько Ю. К.* 80-річчя від дня народження Михайла Шкільника / Ю. Редько // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. Львів, 1990. С.3-7.

7. *Сербенська О. А.* Педагог, учений, громадянин / О. Сербенська // Методичні читання, присвячені 80-ій річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. Львів, 1990. С. 16-18.

8. Чорний Т. Г. Науково-практична концепція методики викладання М. М. Шкільника / Т. Чорний // Методичні читання, присвячені 80-й річниці від дня народження М. М. Шкільника: Тези доповідей і повідомлень. Львів, 1990. С. 20-22.

ADDRESS TO THE TEACHER

Iryna Kochan

*Ivan Franko National University of Lviv,
The Applied Linguistic department,
1/233, Universitets'ka Str., 79602, Lviv, Ukraine,
phone: (80 322) 296 43 55*

Adress to the famous scholar and methodist M. Shkilnyk, the author of school text-books, scholar-methodical articles and monographs about ways and methods of teaching Ukrainian language in the secondary school.

Key words: methods of teaching Ukrainian language in the secondary school, persons.

СЛОВО ОБ УЧИТЕЛЕ

Ирина Кочан

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
кафедра украинского прикладного языкознания,
ул. Университетская, 1 / 233, 79062, Львов, Украина,
тел.: (80 322) 296 43 55*

Слово о выдающемся ученом-методисте М. М. Шкільник, авторе школьных учебников, научно-методических статей и монографий о путях и методах преподавания украинского языка в средней школе.

Ключевые слова: методика преподавания украинского языка, персоналии.

Стаття надійшла до редколегії 2. 12. 2009

Прийнята до друку 20. 01. 2010